

Avots: www.bns.lv
Autors: Aiga Pelane
Datums: 07.02.2012
Laiks: 09:40

Pētījums: patlaban laukos cilvēku ir pat par daudz

** raksts publicēts arī žurnāla "Bilance" februāra numurā*

Latvijas lauki paliek arvien tukšāki. To uzskatāmi parāda pēdējās tautas skaitīšanas dati. Latgalē ir ciemi, kur iedzīvotāju skaits pēdējos desmit gados sarucis pat par 30%. Sabiedrība par to šausminās, bet, skatoties uz notiekošo racionāli, var secināt, ka, visticamāk, pēc vairākiem gadu desmitiem lauki Latvijā būs vēl tukšāki. Tāda ir reālpolitika, lai arī politiķi gadiem vārdos saka pavisam ko citu, proti, to, ka Latvijai nepieciešama vienmērīga attīstība, tamdēļ būtiski ir reģioni un tur dzīvojošie cilvēki.

Lauki ir kardinālu izmaiņu priekšā. Reāli skatoties, patlaban Latvijas laukos dzīvo pat pārāk daudz cilvēku. Praktiski lauksaimniecība un mežsaimniecība ir tās nozares, kas dod ienākumus lauku iedzīvotājiem. Taču tajās līdz ar modernizēšanos un saimniecību paplašināšanos darbarokas vajag arvien mazāk. Savukārt atrast darbu ārpus šīm nozarēm lauciniekiem ir ļoti grūti – uz vietas cita darba praktiski nav, savukārt izbraukāt uz tuvāko pilsētu un strādāt tur visiem gribētājiem arī nav iespējams. Infrastruktūra, lai arī tajā ieguldīts miljoniem latu, ar katru gadu paliek arvien sliktāka un grūtāk izmantoja – vietām ceļi joprojām ir neizbraucami, vietām vienkārši neiet sabiedriskais transports tik bieži, cik laukos dzīvojošajiem vajadzētu.

Lauciniekus pamest savas sētas arī mudina tik ļoti tagad piesauktās izglītības un veselības reformas. Cilvēku paliek mazāk, un valstij vairs nav izdevīgi uzturēt ne tik daudz skolu, ne bērnudārzu, ne slimnīcu vai ambulanču. Taču, tiklīdz kādā ciemā aizveras medpunkts vai skola, cilvēki šo vietu sāk pamest. Iespējams, lai arī vārdos nepasacīts, taču tas ir viens no pašreizējās politikas uzdevumiem – koncentrēt cilvēkus jeb darbaspēku tuvāk tām pilsētām, kur var rasties jaunas darbavietas, jo tā valstij savā ziņā var būt lētāk (nav jā rūpējas par infrastruktūras uzturēšanu) un uzņēmējiem izdevīgāk (darbaspēks ir pieejams nepieciešamā apmērā). Taču iespējams, ka viss notiek pat bez šāda augstāka mērķa, jo vienkārši politiķiem nav gadu desmitiem bijusi nekāda ieinteresētība sākt realizēt pašu skaļi deklarēto un līdzšinējā Latvijas attīstības plānā ierakstīto politiku – vienmērīgu valsts attīstību.

Taču viss nav tikai slikti. Laukos atgriežas arī jaunie cilvēki un labprāt pārņem savu vecāku saimniecības. Ir arī ciemi, kur sociālā dzīve rit intensīvi, kur cilvēki palīdz viens otram izdzīvot un daudz nebēdā. To vismaz saka trīs pētnieces – Agnese Cimdiņa, Dace Dzenovska un Ieva Raubiško, kuras pēdējos gados katra no sava aspekta ir pētījušas lauku iedzīvotāju dzīvi un uzklaušījušas viņu domas. Tas noticis projektā "Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes – Latvijas lauku iedzīvotāju attīstības stratēģijas un kultūrvides pārmaiņas", kas tapis Latvijas **Universitātes** paspārnē un iesākts 2010. gada sākumā. Desmit zinātnieki – antropologi, politilogs, kulturologs, valodnieki un vides speciālists – pētījuši, kā pa šiem gadiem mainījušies lauki, kas ir laucinieku vērtības, ko viņi domā par notiekošo un kā paši samierinās ar to, ka lauki paliek arvien tukšāki. Zinātnieki ir braukuši un runājuši ar pašiem iedzīvotājiem, uzklaušījuši viņu domas. Tas nav kvantitatīvs, bet gan kvalitatīvs pētījums, tāpēc pētnieces uzsver, ka teikto nevajag pārlieku vispārināt, jo pieredzes un prakses, kā laukos izdzīvot, ir dažādas. Taču nenoliedzami var runāt arī par noteiktām tendencēm un to, ka pilsētniekiem par laukiem joprojām ir vairāki mīti. Patlaban jau sākusies pētījumu rezultātu apkopošana, un rudenī darbs tiks pabeigts. Taps grāmatas, tiks publicēti raksti. Apkopotie rezultāti tiks iesniegti arī valdībai.

Lauki tukšojas. Un tad?

Latvijā dzīvo nedaudz vairāk kā divi miljoni iedzīvotāju, un pēdējo desmit gadu laikā iedzīvotāju skaits kopumā ir sarucis par 13%. Taču visvairāk iedzīvotāju skaits ir samazinājies Latgalē – par 21,1%, un Vidzemē – par 17,5%. Toties Pierīgas reģionā tas pieaudzis par 3,2%.

Dace Dzenovska, kas pētījusi lauku iedzīvotāju mobilitātes prakses un to kultūrvēsturisko izpratni, atzīst, ka patlaban laukos notiek telpiskās konfigurācijas maiņa, proti, notiek cilvēku virzība uz pilsētām, ārā no lauku teritorijām. "Tāpēc patlaban ir arī daudz runu par to, ka lauki mirst, jo tie tiešām pārmainās, arī telpiski. Turklāt šīs pārmaiņas ir ļoti jūtamas – cilvēki aizbrauc uz laukiem un redz, ka ir daudzas pamestas mājas, sabiedriskais transports nekursē un nevar nokļūt no vienas vietas līdz otrai," norāda pētniece.

"Patlaban ir jautājums, kā šo situāciju traktēt – vai kā traģisku galu vai tomēr to uztvert citādi? Manuprāt, ir jāņem vērā tas, ka daudzi lauku iedzīvotāji izsaka nožēlu un uzskata, ka tās ir kaut kā beigas, proti, tās ir noteikta dzīvesveida, noteiktas dzīves telpas radikālas pārmaiņas. Un tās šie cilvēki neuztver pozitīvi," paskaidro Dzenovska.

Turklāt arī publiskā diskusijā gan sabiedrībā, gan politiķu vidū tiek izteikta nožēla par notiekošo, un tas tiek uztverts traģiski, pat neskatoties uz to, ka reālpolitika ne tikai līdz šim to ir veicinājusi, bet pašreizējās reformas vēl vairāk draud iztukšot laukus, jo plānota gan veselības iestāžu, gan arī skolu koncentrācija. "Ja laukos aiztaisa ciet skolu un ambulanci, šai vietai vairs nav dzīvības potenciāla," norāda Ieva Raubiško, kuras pētījuma tēma bija par ētikas priekšstatiem un praksi laukos jeb ko cilvēki patlaban uzskata par jēgpilnu dzīvi.

Laucinieki vairāk pārceļas uz pilsētām un tad, ja ir arī kāds pažiņa ārzemēs, meklē darbu tur. Tieši nespēja atrast darbu uz vietas vai arī nespēja līdz tam aizkļūt tuvākā pilsētā, daudzus mudina doties prom no laukiem. Kā parasti mobilākie pašlaik ir jaunieši, kas brauc ne tikai strādāt, bet arī mācīties. Pētnieki uzsver – lauku skolas ir labā līmenī, un nereti jaunieši tās beidzot spēj bez problēmām iestāties ārvalstu augstskolās.

Dzenovska gan piebilst, ka vismaz viņa nevēlas apgalvot, ka vienīgais pareizais modelis ir vai nu palikt pie savas zemes, vai arī aizbraukt un tad tomēr atkal noteikti atgriezties laukos. "Ja mēs uzsveram to, ka cilvēks tomēr ir centrā visam – ar savām vēlmēm, prasmēm un pieredzi –, un ja cilvēks kaut kādu iemeslu dēļ neatbrauc atpakaļ un spēj darboties radoši un ar panākumiem kaut kur citur, tad tomēr arī par to ir jāpriecājas. Mums ir tendence publiskā diskursā nez kāpēc visu laiku uzsvērt, ka tikai atgriešanās ir tas labais aspekts," norāda Dzenovska.

Jaunu šķiru veidošanās

Tos, kas paliek laukos, bieži vien var iedalīt divās lielās grupās. Pirmajā ir tie, kuriem ir sava saimniecība. Tai pat ne vienmēr ir jābūt lielai, saimniecībai var piederēt arī tikai pāris desmiti hektāru zemes, taču pati ģimene, kas tur saimnieko, ir aktīvi cilvēki. Otrajā diemžēl pārsvarā ir cilvēki, kuri nevar vai pat nevēlas atrast sev darbu, kuriem ir lielas problēmas ar alkoholu. Šie cilvēki pārsvarā koncentrēti dzīvo daudzdzīvokļu mājās agrāko kolhozu centros.

"Laukos pat nav tik liels cilvēku trūkums. Taču daudzi vietējie ir diemžēl ar ļoti izteiktām alkoholisma problēmām," uzsver Raubiško. Viņa atzīst, ka, no vienas puses, tas daudziem jau ir kā dzīvesveids. "Laukos ir jauniešu grupas, kas sāk ļoti agri dzert, kas neaizbrauc uz pilsētām, neatrod darbu, neaiziet mācīties. Vietējie par to teic, ka tas tiek darīts aiz neko darīt, ka tā ir sava veida inerce. Pulcēšanās parasti notiek pie pagasta veikala, un tad tiek arī pirkti alkohols un dzerts," saka pētniece un piebilst, ka darbs vairs netiek uzskatīts par vērtību un izslavētais latviešu čaklums ir drīzāk pārvērties jau par mītu.

Pētnieces atzīst, ka lauki pēcpadomju laikos ir būtiski noslāņojušies. Savā ziņā laukos ir izveidojies nosacīti lauku proletariāts, kuriem nav tur ne kur palikt, ne arī ko darīt. Proti, jauns dzīvojamais fonds laukos vairs praktiski netiek celts, savukārt ciematu centru mājās arī nereti nav iespējams atrast sev mājvietu pat, ja tur dzīvokļi stāv tukši. Tie ir privatizēti, un nereti īpašnieks ir aizbraucis prom vai nu strādāt uz pilsētu, vai ārzemēm.

Savukārt vienīgais veids, kā laukos nopelnīt iztiku, praktiski ir būt par pašu saimnieku vai, daudzu laucinieku izpratnē, būt par kalpu saimniekam. Lai arī daudzi saimnieki patlaban sūdzas, ka darbaroku trūkst, tomēr atalgojums, ko viņi ir gatavi maksāt strādniekiem, bieži vien ir salīdzinoši niecīgs.

"Visu laiku ticis spriests un arī publiskā diskursā ticis runāts, ka vajag modernas un lielas lauku saimniecības. Taču tieši tur, kur ir šādas modernas un lielas saimniecības, citi lauku iedzīvotāji vairumā gadījumu ir bez darba," norāda Agnese Cimdiņa, kura pētījusi saimniekošanas un uzņēmējdarbības prakses laukos. Viņa saka ja salīdzina pagastu, kur ir daudz mazu un vidēju saimniecību, un vienu pagastu, kur ir liela saimniecība, tad var redzēt, ka tur, kur ir mazās un vidējās saimniecības, lauki ir apkopti, cilvēki ir nodarbināti, viņi saimnieko, viņi ražo produkciju un kaut ko arī pārdod. "Šajās vietās gan ainava ir sakopta, gan cilvēkos jūtama vitalitāte, atbildības izjūta, parasti šādos ciematos ir arī sociāli kulturālā dzīve, tur dzimst bērni," uzsver Cimdiņa. Savukārt lielā saimniecībā bieži vien var nodrošināt darbavietas tikai dažiem cilvēkiem, un pārējie paliek bez darba. Pati saimniecība ir sakopta, taču pārējā vide sāk degradēties.

Tie, kas paliek un atgriežas

Taču laukos cilvēki paliek un dzīvo ne jau tikai tāpēc, ka viņi neredz citu izeju. Bieži vien lauciniekiem ir svarīga daba, plašums, tas, ka apkārt ir visi savējie. Tie bērni, kuru vecāki ir darbīgi, kuriem ir sava saimniecība, tomēr biežāk atgriežas laukos, grib turpināt saimniekošanu, lai arī paši vecāki šādu nodarbi nebūt neuzskata par tādu, kas būtu viņu bērnam vislabākais. Citreiz tieši bērni, kas vēlas saimniekot, ir devuši pašai saimniecībai jaunu izaugsmes impulsu, tieši caur jaunajiem laukos ienākot jaunākās tehnoloģijas.

"Saimniekbērni zemi un saimniecību uzskata par vērtību. Tās materiālās vērtības, ar ko mērojas pilsētnieks un lauku saimnieks, ir dažādas. Kas tad mums te Rīgā ir – neliels dzīvoklītis un vieglā automašīna? Savukārt tur pretī ir zeme simtiem hektāru, traktori, kombaini, kas maksā lielu naudu. Tā ir milzīga bagātība. Saimniekiem bagātība skaitās zeme, ko viņi apsaimnieko," paskaidro Cimdiņa.

Pētnieki gan piebilst, ka saimniekošana laukos nereti var būt arī nesekmīga. Jo īpaši smagas situācijas lauciniekiem radījusi pēdējā krīze. Daudzas saimniecības pirms tam ņēmušas kredītus, nu vairs nespēj tos atdot un tādējādi paliek par milzu parādniekiem.

Biežās pārmaiņas valsts politikā, neskaidrā ekonomiskā situācija ne tikai Latvijā, bet arī citviet pasaulē, neticība politiķiem un nu jau bieži vien pat savam pagastvecim, radījusi situāciju, ka cilvēki sliecas veidot pašpietiekamas saimniecības, lai viņi nav atkarīgi no tā, kas valstī notiek. Viņiem ir gan sava govys, lai būtu piens, gan kāds gaļas lops, gan aita, vistas. Tāpat daudziem ir savs ģenerators, lai viņi vairs nebūtu atkarīgi no elektrības piegādes, bet varētu to ražot uz vietas. Daudziem mērķis ir nodrošināt savu dzīvi tā, lai viņi varētu iztikt jebkādos apstākļos.

"Lauciniekiem ir interesants skats par to, kas notiek globāli. Viņi saka – visi tagad nu ir saplūduši tajās pilsētās, bet tie cilvēki jau neko vairs nemāk. Un tad, kad būs krīze, kad viss juks un bruks, tad taču viņi nāks atpakaļ uz laukiem," norāda Raubiško.

Aiga Pelane, + 371 67088634, eko_zinas@bns.lv